

4. Щодо перевищення розумних строків розгляду справ / Лист Верховного Суду України головам апеляційних судів від 25 січня 2006 року. № 1–5/45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.helsinki.org.ua>

Шахрайчук А.М.

*старший судовий експерт сектору дактилоскопічного обліку,
Рівненський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України*

СИСТЕМА: ДЕМОКРАТИЧНА ДЕРЖАВА, ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ПРАВО В УКРАЇНІ

Актуальність теми. Право, демократична держава та громадянське суспільство тісно переплітаються природою свого існування та перебувають у постійному і безперервному розвитку. Взаємозв'язок зазначених елементів підтверджується історією, яка свідчить, що з часом змінюються лише форма, інтенсивність та кількість контактів між ними. Починаючи з дня здобуття Україною незалежності, вивчення змін у її правовій системі, особливостей її демократизації та розвитку громадянського суспільства в рамках єдиної системи не проводилось, а реалії свідчать, що населення України не лише прагне мати та розвивати такі інститути, як: право, держава та громадянське суспільство, а й приймає активну участь в їх системних реформах.

Основна частина. Такі науковці, як А. П. Миколаєць, Р. М. Лещенко, Г. В. Берченко, О. О. Сидоренко, А. Кваша, О. В. Славна та багато інших займались вивченням, аналізом та висвітленням за їх результатами різних площин та складових громадянського суспільства, держави та права в Україні.

На сьогодні не існує держав, які б знаходились за межами постійної динаміки змін та реформ, а характерною рисою сучасного світу є взаємопроникнення культур і принципів права, яке може бути описане такими поняттями, як конвергенція, інтеграція, асиміляція, творча взаємодія. Окреслені цими поняттями динамічні процеси, з одного боку, сприяють формуванню єдиної світової спільноти, а з іншого – супроводжуються протилежними процесами, спрямованими на визначення культурної ідентичності, правової автономності та породжують низку теоретично й практично важливих питань, що торкаються різних сторін держави і права. Йдеться про вимоги, що висуваються правовим системам сучасності процесами глобалізації [1, с. 1].

В Україні до нині відбуваються та плануються масштабні перетворення, які є необхідними для становлення правової демократичної держави, але через наявність фактів порушення принципів верховенства права та інших, які були утверджені та захищаються міжнародною спільнотою, в ідейних рядах реформ продовжує займати актуальне місце проблема взаємодії громадянського суспільства і правової, демократичної держави.

Сучасна держава має відповідати певним критеріям прийнятим у наш час світовим співтовариством. Еталоном для такої держави є загальнолюдські цінності: суверенітет народу, демократія, верховенство права, розподіл влади, політичний та ідеологічний плюралізм, соціальна справедливість та інші [2, с. 17]. З цією думкою важко сперечатись, оскільки на міжнародній арені вже тривалий час існує певне коло політичних та фінансових гігантів, а також їх об'єднань, які не лише користуються незаперечним авторитетом, але мають низку вагомих важелів впливу, які можуть спричинити певну політичну ізоляцію, економічні втрати чи військові конфлікти.

Поки що, процес формування демократичної держави Україна відбувається шляхом запозичення успішного досвіду у більш розвинених демократичних держав, а в деяких випадках, і їх фінансовою підтримкою. Все це стало можливим завдяки глобалізації політичних ідей так званого «правильного демократичного розвитку», які знаходили та знаходять широку підтримку і з боку сильних в економічному, політичному та військовому плані держав, і з боку впливових міжнародних організацій.

Для того, щоб краще зрозуміти роль громадянського суспільства в Україні, варто звернутись до першооснови даного інституту. Такі вчені, як О. Г. Кучерена та Ю. О. Дмитрієв зазначають, що дослідження громадянського суспільства почалися понад дві тисячі років тому. Термін «громадянське суспільство» вперше зустрічається в античності у працях Платона та Аристотеля [3, с. 6]. Можна стверджувати, що громадянське суспільство не може існувати за межами держави і підпорядковується чинному в ній правопорядку. Не дивлячись на це, на сьогодні немає чіткого і єдиного визначення «громадянського суспільства», як наукової категорії, і як реально існуючої форми соціального буття, що ускладнює оцінку стану розвитку громадянського суспільства, а велике поле його трактувань унеможливають поєднання їх в єдину парадигму. Саме тому науковці досить часто досліджують певний історичний етап громадянського суспільства [4, с. 91].

Формування громадянського суспільства в умовах демократизації суспільного життя в Україні набуває соціальної значущості, оскільки саме воно здатне здійснювати посередництво між правлячою елітою і населенням, сприяти формуванню інтеграційних зв'язків в системі «держава – громадянин». Без суспільної підтримки держава не здатна в повній мірі проводити політичні та економічні реформи, навіть якщо їх мета – лібералізація політичних інститутів і розширення сфери ринкових відносин [5, с. 1].

Процеси розвитку та вдосконалення взаємовідносин між Україною та її громадянським суспільством залежать як від самоорганізації громадян як інструменту суспільного впливу на формування та впровадження державної політики, контролю за діяльністю публічних органів влади, так і від державних механізмів, які створюють можливості для такого впливу [6, с. 48].

Наприклад, зв'язок громадянського суспільства в Україні із реформуванням її правової системи наочно демонструє той факт, що в ній поки що

відсутні закріплені на законодавчому рівні механізми контролю окремим громадянином процесу децентралізації владних повноважень та його участі у процесах децентралізації владних повноважень, що є неприйнятним для будь-якої демократичної країни, проте вже існує широкий ряд чинних нормативно-правових актів, які надають цьому ж громадянину реальні можливості щодо певного контролю та участі в процесах децентралізації, але вже через безпосередню участь у громадянському суспільстві.

Отже, громадянське суспільство в Україні виступає одночасно і в ролі породження суспільства, і в ролі найближчого до нас цілеорієнтованого системного механізму.

Існуючий між правом, державою та її громадянським суспільством тісний взаємозв'язок можна змодельовати у вигляді нерівномірно-заповненого, асиметричного, горизонтально-розміщеного на голці піщаного годинника, який знаходиться в межах діючого правопорядку (норми моралі, звичаї ділового обороту, релігійні норми, правові норми та їх поєднання, тощо). Нехай, у лівій половині годинника, в меншій «чаші», знаходиться влада, представлена у вигляді невеликої кількості піску, а у правій половині годинника, в більшій «чаші» – населення, його потреби, які подані у вигляді більшої кількості піску, а по центру – громадянське суспільство, яке латентними зусиллями утримує хиткий, проте здатний до відновлення баланс між діючою владою та підконтрольним їй населенням (див. рис. 1).

У початковому стані система знаходиться в рівновазі.

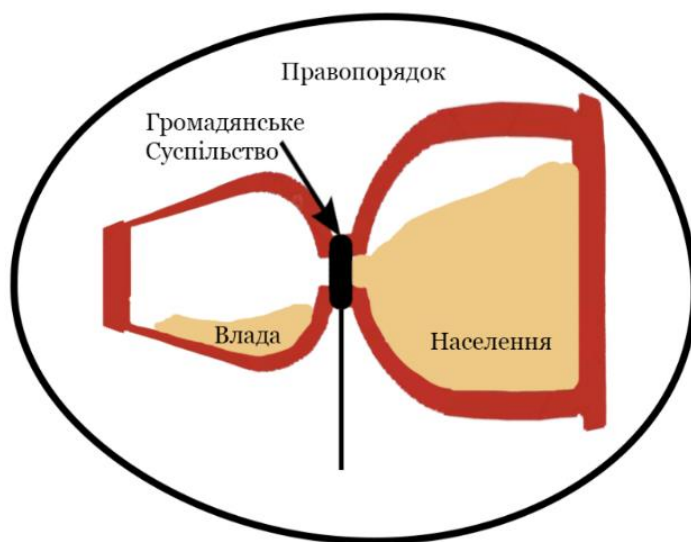

Рис. 1. Змодельований взаємозв'язок між державою, громадянським суспільством та правом

Історія свідчить про те, що порушення балансу можливе в двох варіантах:

1. Влада починає набирати надмірну «вагу» т. т. рівновага порушується, її піщана половина починає переважувати і «розбивається», внаслідок чого пісок з правої «чаші» починає потрапляти в ліву крізь громадянське суспільство доти, поки не витіснить піщинки з надмірною вагою крізь тріщини та не відновить баланс.

2. Влада починає позиціонувати себе, як «некомпетентну» (починає втрачати вагу), роздає невизначеному колу осіб надто багато важелів впливу, виконує завдання політичної маріонетки іншої держави тощо, внаслідок чого стає легшою, права «чаша» починає переважувати, «розбивається» і те ж громадянське суспільство вимушено відфільтровує з лівої половини годинника легші піщинки, аби відновити баланс та зберегти державу (життєздатний устрій соціуму), як таку.

На шляху до підписання Угоди про асоціацію з ЄС реалізовано велике число демократичних реформ у соціальній, медичній, освітній, судовій, правоохоронній, військовій, культурній та інших сферах, переведено на європейські стандарти майже усі державні органи та структури, введено численні корективи у пріоритетах розподілу державного бюджету (в тому числі цільові кредити МВФ, тощо), створено велике число нових державних органів та структур, спрощено величезний діапазон застарілих та повних колізій механізмів правовідносин між громадянами, громадськими організаціями та державними органами, надано більше реальних можливостей для громадських організацій, все це і не тільки реалізовано за суміщення волі народу, прагнень нової правлячої верхівки, єдності, швидкій адаптації та цілеспрямованості в громадянському суспільстві, а також, за наявності фінансової та активної ідейно-політичної підтримки на міжнародній арені.

Для конкретного прикладу зазначу, що в Україні було спрощено процедуру отримання закордонного паспорта, утворено Національну поліцію, у судовій системі створено раніше не існуючий Вищий антикорупційний суд, проведено переатестацію суддів, прокурорів, проведено реформу децентралізації бюджету, розширено перелік гарантій та видів державної підтримки не лише для військовослужбовців, а й для їх сімей, та довжелезний ряд інших радикальних змін призвели до збільшення числа волонтерських організацій, що підтверджує неможливість абстрагованого один від одного реформування права, держави чи громадянського суспільства.

Враховуючи вищенаведене, можна стверджувати, що система: держава-право-громадянське суспільство в Україні займає своє беззаперечне місце і для подальшої та успішної демократизації та становлення України, як повноцінної правової держави, варто зважати не лише на підтримку та позицію міжнародної спільноти, а й на існуючі, актуальні внутрішні зв'язки, які складаються та змінюються між інститутами цієї системи.

Список використаних джерел:

1. Сидоренко О. О. Правова система України в контексті глобалізації [Електронний ресурс] / О. О. Сидоренко. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/tipp_2016_1_6.pdf.

2. Славна О. В. Громадянське суспільство як основа розвитку правової держави в контексті конституційної реформи [Електронний ресурс] / О. В. Сидоренко. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/mnjiu_2017_1_5.pdf.

3. Берченко Г. В. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти [Електронний ресурс] / Г.В. Берченко. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14347/1/Berchenko_mon_2014.pdf.

4. Кваша А. Розвиток громадянського суспільства в Україні та проблеми об'єктивності його дослідження [Електронний ресурс] / Кваша А. – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/edu_44/fail/ch_1/12.pdf.

5. Миколаєць А. П. Формування концепції громадянського суспільства в умовах демократизації [Електронний ресурс] / А. П. Миколаєць. – Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/25.pdf.

6. Лещенко Р. М., Заїка А. В. Взаємовідносини держави та громадянського суспільства у Великобританії: досвід для України [Електронний ресурс] / Р. М. Лещенко, Заїка А. В. – Режим доступу: <http://forumprava.pp.ua/files/048-055-2018-3-----,------8-.pdf>.